

Тетяна Грітченко

**ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО-МОВНОГО СТИЛЮ СПІЛКУВАННЯ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Проблема підвищення якості підготовки сучасного вчителя до професійної діяльності є об'єктивною потребою нашого суспільства. Вона є надзвичайно актуальною, оскільки вміння педагога активно й творчо мислити, моделювати й діагностувати навчально-виховний процес, самостійно генерувати і втілювати нові ідеї та технології навчання й виховання не лише позитивно впливають на формування кожного учня як особистості, але й дозволяють вчителю повніше реалізувати свої професійні можливості, досягти кращих результатів у педагогічній діяльності.

Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до професійно-педагогічного спілкування неможлива без засвоєння фундаментальних психолого-педагогічних знань та набуття спеціальних умінь і навичок. Найактивніше формування практичних умінь у студентів відбувається у період проходження педагогічної практики. Як свідчать наші спостереження, педагогічна практика створює умови, адекватні умовам самостійної педагогічної діяльності, оскільки характеризується численними функціями: освітньою, розвиваючою, виховною, а також відносинами з учнями, батьками та вчителями.

Педагогічна практика – це форма професійного навчання, яка забезпечує практичне пізнання закономірностей та принципів професійної діяльності (В. Сластьонін, О. Мороз, О. Абдулліна), сприяє зростанню педагогічної майстерності (І. Зязюн); спосіб вивчення навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі у ньому практикантів (С. Гончаренко); «професійне випробування» на придатність до педагогічної діяльності (Л. Кондрашова).

Теоретичний аналіз різних підходів до розуміння сутності педагогічної практики дозволяє зробити висновок про те, що шкільна практика – це, перш за все, безпосередня педагогічна дійсність, практика і досвід навчання і виховання. Вона є і об'єктом педагогічної підготовки вчителя і одночасно засобом пізнання педагогічного процесу, тобто є практичною педагогічною діяльністю, у ході якої пізнаються, перетворюються і конструюються педагогічні явища.

Тому, мета нашої статті полягає у визначенні умов перетворення педагогічної практики в активний засіб формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи.

Педагогічна практика вирішує цілий ряд завдань, пов'язаних із підготовкою майбутнього вчителя до спілкування з молодшими школярами:

- служить ефективним засобом актуалізації теоретичних знань з основ професійного спілкування;
- дозволяє студентам відчути специфіку спілкування з молодшими школярами;
- створює умови для інтенсифікації процесу формування умінь і навичок педагогічного спілкування.

Необхідність застосування теоретичних знань на практиці значно підвищує значущість теорії педагогічного спілкування для студентів. Тільки тут його знання починають набувати практичного характеру, тобто відбувається формування, за визначенням О.М. Леонтєва, «свідомості знань», що припускає, по-перше, актуалізацію засвоєних знань, необхідних для вирішення поставлених виховних завдань, по-друге, синтезування їх, по-третє, виникнення потреби в придбанні нових (або розширенні тих, що є) знань у галузі педагогічного спілкування [5].

Актуалізація теоретичних знань здійснюється за допомогою спеціальної системи завдань і вправ їх відтворення і можлива лише за умови обговорення питань теорії педагогічного спілкування з опорою на особистий досвід практикантів або при аналізі досвіду спілкування з учнями самих студентів з його теоретичним обґрунтуванням.

У змісті педагогічної практики на IV курсі закладені великі потенційні можливості для синтезування знань із теорії педагогічного спілкування, отриманих майбутніми вчителями у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін і, методик предметів, що викладаються у початковій школі та спецкурсі «Основи професійно-мовного спілкування». Це обумовлено комплексним характером педагогічної практики, що забезпечує участь студентів у керівництві процесами навчання, виховання і розвитку молодших школярів.

Необхідною умовою формування професійно-мовного стилю спілкування, на наш погляд, є створення в період педагогічної практики такої структури роботи майбутніх вчителів, яка була б оптимально адекватна структурі і змісту педагогічної діяльності в усьому її різноманітті.

Аналіз педагогічної діяльності вчителів-початківців, проведений Т. Поляковою, показав, що вони відрізняються від досвідчених вчителів понад усе рівнем комунікативної діяльності. Особливо складно студентам створювати сприятливу морально-психологічну атмосферу, при попередженні виникнення конфліктних ситуацій, переконанні учнів [9]. Тому серед основних завдань практики нами були виділені такі:

- свідомо оволодіти прийомами та вміннями педагогічного спілкування;
  - удосконалити вміння, необхідні для ефективного спілкування з молодшими школярами;
  - рефлексувати свій професійно-мовний стиль спілкування, вносити відповідні корективи.
-

У процесі проходження практики студенти аналізували науково-методичну літературу, вели власні спостереження за педагогічною діяльністю вчителів у контексті професійно-мовного стилю спілкування, брали активну участь у вирішенні проблемних педагогічних ситуацій тощо.

Якість виконання завдань із педагогічної практики перевірялася вчителями і методистами, підсумки підводилися на підсумковій звітній конференції.

Виходячи з того, що першочергове значення в оволодінні професійно-мовним стилем спілкування має знання основ технології педагогічного спілкування, комунікативної діяльності вчителя, ми ставили перед студентами наступні завдання:

- охарактеризувати комунікативну діяльність вчителя на уроці;
- корегувати свою поведінку на основі інтерпретації поведінки учнів;
- вивчити вербальні і невербальні засоби спілкування шляхом спостереження за комунікативною діяльністю вчителя й учнів.

Характеристику комунікативної діяльності вчителя на уроці рекомендувалося скласти за схемою, розробленою В. Грехневим (рис. 1).

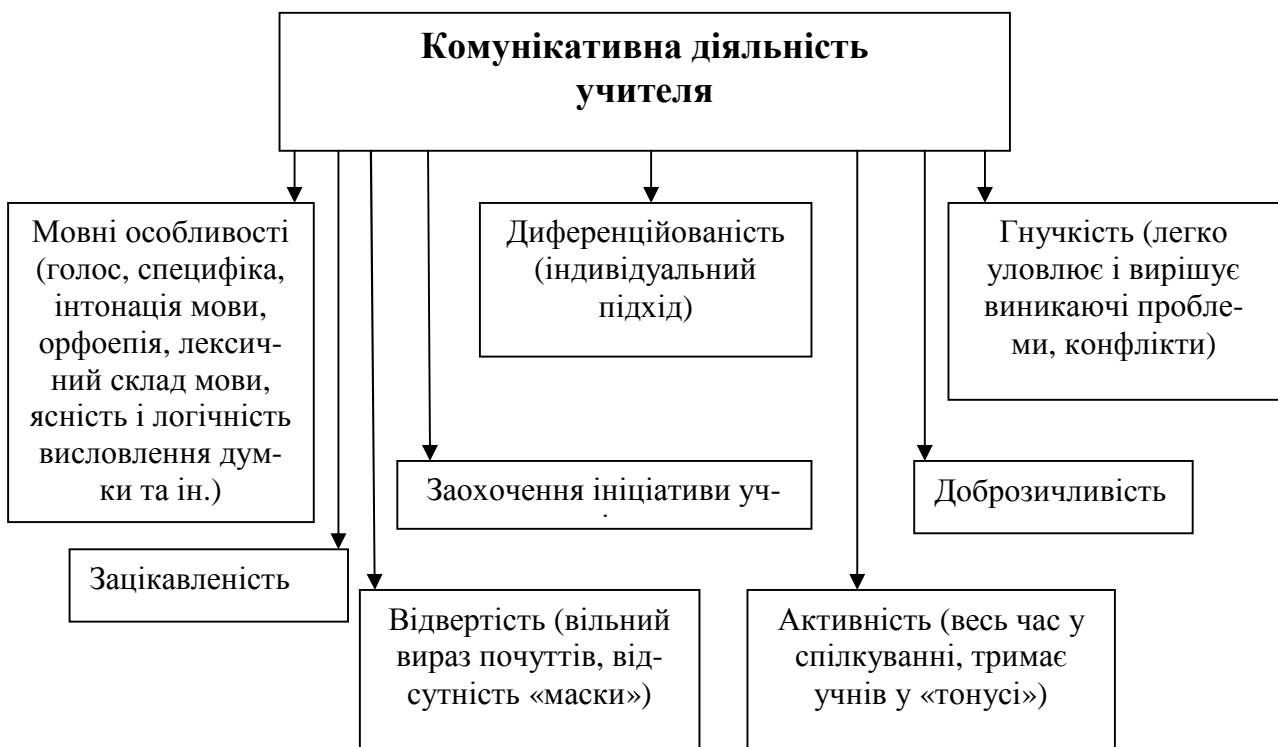

Рис.1. Схема аналізу комунікативної діяльності вчителя на уроці за В. Грехневим

У процесі аналізу студентами уроків пропонувалося звернути увагу на формування наступних умінь учителя:

- виявляти інтонаційні особливості учнів при відповіді на запитання,
- користуватися інтонаційними можливостями у власному усному

мовленні;

- підкреслювати тоном необхідні почуття і настрої;
- прискорювати або уповільнювати мовлення для додання йому виразності;
- користуватися гучністю як засобом виділення головного в мовленні;
- користуватися різними видами пауз;
- виявляти емоції відомими інтонаційними засобами.

Під час спостережень за професійно-комунікативною діяльністю вчителів студенти звертали увагу і на мовний етикет уроку. У загальноприйнятому розумінні мовний етикет означає регулярне дотримання правил мовної поведінки, які визначилися в національній культурі і стали обов'язковими у процесі спілкування. На думку А. Мурашова, для справжнього творчого пізнання мовна дія вчителя і взаємодія його учасників повинні бути специфічними. Мовні структури на такому занятті стають не тільки засобом вирішення дидактичних завдань, але й осередком соціально-символічних комплексів, регулюючих взаємонаправленність дій вчителя і учня. З цих позицій, наприклад, вітання не просто момент експозиції у сценарії уроку і його режисурі, але також і орієнтація на певний вид навчання [7]. Як справедливо відзначає А. Мурашов, дотримання етикету не тільки не обмежує, але, навпаки, розширює комунікативні можливості педагога. І тоді виникає той обмін відчуттів і думок, який привертає потенційних співбесідників і робить спілкування бажаною метою, а процес передачі і сприйняття інформації значно більш цікавим і психологічно актуальним [7].

Відвідуючи уроки вчителів у школі, спостерігаючи за спілкуванням їх з учнями, аналізуючи характер та стиль спілкування, студенти виділяли вдалі прийоми, особистісні якості педагога, необхідні для ефективного спілкування:

- наявність комунікативного настрою: яскраво виражена готовність до спілкування.
- енергійний прояв комунікативної ініціативи, емоційна настроєність на діяльність, прагнення передати цей настрій класу;
- створення на уроці необхідного емоційного настрою;
- органічне управління власним самопочуттям у ході уроку і спілкування з дітьми (рівний емоційний стан, здатність до управління самопочуттям, не зважаючи на обставини, що складаються, зміни настрою);
- продуктивність спілкування;
- управління спілкуванням: оперативність, гнучкість, відчуття стилю спілкування, уміння організувати єдність спілкування і методу дій;
- мова (яскрава, образна, емоційно насичена, висококультурна) тощо.

При спостереженні за комунікативною діяльністю вчителя на уроках

студенти відзначали його доброзичливий тон, використання етикетних формул, педагогічного такту. Жестикуляція у більшості вчителів природна і доречна: увага до учня виражається за допомогою погляду; подяка, захоплення – кивок головою; несхвалення, заборона, незгода виражається мімікою і стриманими жестами. На деяких уроках студенти відзначали недотримання етикету: вчитель переходить на крик, робить зауваження різким тоном, стукає по столу, загрожує пальцем.

Аналізуючи уроки вчителів, студенти ще раз переконувалися у важливості комунікативних вмінь у професійній діяльності вчителя початкової школи та значення педагогічної практики як засобу формування його професійно-мовного стилю спілкування.

Таким чином, перетворення педагогічної практики у дієвий засіб підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності є можливим при наявності чіткої програми формування його професійно-мовного стилю спілкування під час педагогічної практики, інтеграції діяльності школи та ВНЗ на методичному та дидактичному рівнях, використання тренінгових технологій, моделювання ситуацій в процесі вивчення спецкурсу «Основи професійно-мовного спілкування», надання індивідуальної консультативної допомоги студентам-практикантам (обов'язково залучати їх до самоаналізу) та ін.

Перспективами подальших досліджень є реалізація моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ та перевірка її ефективності під час педагогічної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О.А., Загряжкіна Н.Н. Педагогическая практика студентов. – М., 1989. – 167 с.
2. Грехнев В.С. Культура педагогического общения. – М.: Педагогика, 1990. – 143 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Кондрашова Л.В. Морально-психологическая готовность студента к учительской деятельности. – М., 1987. – 181 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
6. Мороз О.Г. Професійна адаптація молодого вчителя. – К., 1980. – 176 с.
7. Мурашов А.А. Речевой этикет школьного урока / Педагогика. – 1998. – № 8. – С. 75–80.
8. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997.
9. Полякова Т.С. Анализ затруднений в педагогической деятельности начинающих учителей. – М.: Педагогика, 1983. – 128 с.